

Obdarovanja. Ilustr. Marlenka Stupica. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2001.

Naslov *Obdarovanja*, ki ga knjiga prevzema po zadnjem poznem sklopu izbora, je mogoče razumeti kot ustvarjalkino obdarovanje mladih bralcev in hkrati kot darilo, ki ga Kristini Brenkovi, pomembni slovenski pisateljici in svoji zaslužni dolgoletni sodelavki ob življenjskem jubileju poklanja založba Mladinska knjiga.

Izbor predstavlja dosedanjo besedno ustvarjalnost za mladino Kristine Brenkove z deli, ki so za pisateljico najbolj značilna in s katerimi se je najizraziteje vpisala v slovensko mladinsko književnost. Pri tem antologija zavestno izvzema dramatiko, čeprav ima ta pomemben delež v mladinskem opusu pisateljice in je tudi pomenljivo usmerila in zaznamovala razvojni lok mladinske dramatike na Slovenskem po II. svetovni vojni: zgledi iger za otroke umanjajo iz prepričanja, da dramska dela zaživijo pred otroškimi sprejemniki v polni meri šele kot udejanjene gledališke, lutkovne ali radijske (TV) igre in ne kot v knjigi natisnjeno berivo. Iz tega razloga se je izbor odpoval pravljčni igri *Modra vrtnica za princesko* (knjiž. izd. 1963), zagotovo najbolj dovršenemu dramskemu besedilu Kristine Brenkove, ki je do danes ohranilo iskričnost, zgodbeno svežino in učinkovit dogajalni lok.

Igre za otroke so tudi prva v knjižni obliki objavljena dela Kristine Brenkove, tako *Mačeha in pastorka* (1951), *Igra o bogatinu in zdravilnem kamnu* (1953), *Najlepša roža* (1956), *Čarobna palčica* (1958). Z njimi pisateljica v motivno-tematskem pogledu navezuje na starodav-

no ljudsko pravljčno izročilo in hkrati vnaša vanje prvine sodobnih pravljčnih vzorcev. Z navedenimi deli je Kristina Brenkova med prvimi slovenskimi pisci po II. svetovni vojni obnovila pravljčno igro za otroke in tako vzpostavila kontinuiteto z žlahtno tradicijo predvojne mladinske dramatike Josipa Ribičiča in Pavla Golie.

Prozna dela za mladino pisateljice Kristine Brenkove so realistična in pravljčno fantastična. Izbor upošteva obe kategoriji literarnih besedil in s kronološkega vidika na prvo mesto v pričujoči knjigi postavlja reprezentativni zgled pisateljčine realistične pripovedne proze: to je zbirka drobnih črtic *Golobje, sidro in vodnjak* (1960), prvo v knjižni obliki objavljeno prozno delo, s katerim je pisateljica v povojno slovensko pripovedno prozo za mladino vnesla novosti na motivno-tematski ravni in v upovedovalnem postopku.

Iracionalno pripovedno prozo zastopata ustvarjalkini najizrazitejši stvaritvi te prozne zvrsti obsežni fantastični pripovedi *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (1. knjiž. izd. 1972) in *Srebrna račka – zlata račka* (1. knjiž. izd. 1975). Obe deli sta žanrsko občutno razširili okvire iracionalne pripovedne proze za mladino na Slovenskem.

Sledijo avtobiografske črtice, zbrane v knjigi *Prva domovina* (1. knjiž. izd. 1973), kot značilni primeri obsežne spominske proze Kristine Brenkove, ki jo poznamo tudi iz slikaniških izdaj in iz obsežnejših knjig *Moja dolina* (1996) in *Tuja dežela* (2000). Nanjo se tematsko navezujejo *Obdarovanja*, dvanajst avtobiografsko signiranih drobnih podob, ki so nastale leta 2000 in v tem antologijskem izboru doživljajo prvi natis.

* Besedilo je ponatis spremne besede iz knjige *Obdarovanja*.

Tako sega kronološki lok izbora od proznega knjižnega prvenca Kristine Brenkove do doslej še neobjavljenih proznih stvaritev iz ustvarjalkinih zdajšnjih dni. Konsistentnost izpričuje izbor še z drugega vidika, saj najde komunikacija med likom matere in sina iz prvovrščene besedila (*Golobje, sidro in vodnjak*) svoj pendant v komunikaciji med likoma babice in vnuka v sklepnih *Obdarovanjih*. Stični točki med obema tekstoma sta tudi princip prvoosebne pripovedovalke in močan nabož empatije, tako značilen za ustvarjalno življenjske pisateljice v osebnost manjšega otroka.

Izbor si prizadeva predstaviti pestrost ustvarjalkinega mladinskega opusa v oblikovno-žanrskem pogledu, prikazati pri tem paleto tematik oz. motivov, ki jih pisateljica upoveduje v svojih proznih pripovedih, in opozoriti na značilne ustvarjalne postopke, ki so odraz načelnih poetoloških izhodišč Kristine Brenkove pri pisanju za mladino.

Že prva prozna knjiga za mladino *Golobje, sidro in vodnjak* (1960) je v realistično mladinsko pripovedno prozo na Slovenskem vnesla novo pisateljsko strategijo, tako z učinkovitim menjavanjem pripovedne perspektive kakor tudi s temami oz. bivanjskimi vprašanji, ki jih mati samohranilka (mamaočka) načinja v nagovorih sina oz. v dvogovorih z njim. Trajno mesto v slovenski pripovedni prozi za mladino zagotavlja tej zbirki drobnih realističnih črtic tudi prikaz pristnega vzdušja petdesetih let 20. stoletja v Ljubljani, kamor z značilno podobo Kongresnega trga umešča dogajanje že naslov knjige, prav tako upodobitev presenetljivo odprtega, generacijsko sproščenega odnosa med otroškim in odraslim likom. Podoben pisateljski postopek in sorodno motivno-tematsko naravnost izpričujejo tudi drobne črtice v knjigah *Ko si bil majhen* (1964) in *Dnevna poročila* (1965).

V realističnih pripovedih se pisateljica s tesnobo spominja okupirane Ljubljane (*Ko si bil majhen*) in tudi sicer tematsko pogosto seže v obdobje II. svetovne vojne, kar ni naključje, saj je bil to čas, ki je Kristino Brenkovo očitno eksistencialno zaznamoval za zmeraj in ji dokončno izbrusil posebno socialno občutljivost, ki jo izpričujejo vsa njena mladinska dela, dramska in prozna. V proznih pripovedih z vojno tematiko preglaša vsakršno akcijo ustvarjalkin poziv k človečnosti, k humanim odnosom med ljudmi ter poudarek etičnim odločitvam in moralnim preizkušnjam v izjemnih življenjskih okoliščinah: to so temeljna sporočila pripovedi *Dolga pot* (1. knjiž. izd. 1963), *Kruh upanja* (1973), *Dobri sovražnikov pes* (1975), *Partizanka Katarina* (1981), *Partizanska bolničarka* (1983).

Še dosti dlje od vojnega obdobja med letoma 1941 in 1945 sega bivanjska izkušnja Kristine Brenkove, ko se spominsko zazre v čase svojega otroštva in zgodnje mladostniške dobe (*Prva domovina*, 1. knjiž. izd. 1973; *Moja dolina* 1996 idr.): dovršenost teh avtobiografskih črtic, pripovedovanih v prvi osebi, se kaže v dosledno izpeljani otroški pripovedni perspektivi, se pravi v otroškem pogledu na svet, in v besednem izrazu, ki je izčiščen do klasične preprostosti. S posebnim zvenom ustvarjalkine literarne govornice v spominskih besedilih se v enovito celoto ujame likovna spremljava slikarke Marlenke Stupica, tudi sicer najpogostejše ilustratorke in likovne oblikovalke literarnih del Kristine Brenkove.

Spominsko prozo *Prve domovine* (*Moje doline* idr.) dopolnjujejo v motivno-tematskem in oblikovnem pogledu nekatera besedila iz najnovejših *Obdarovanj* (2000), npr. *Darila mojega očeta* in *Romanje na Trsat*; neprikrito avtobiografski so tudi ostali teksti iz *Obdarovanj*, vendar se poglavitna besedila iz te zbirke slo-

govno izbrušenih podob, ki tematizirajo kategorijo »darilo«, berejo predvsem kot pretanjen pendant k zbirki črtic *Golobje, sidro in vodnjak*. Obe besedili upovedujeta odnos med otrokom in odraslim, ta stik v obeh besedilih pomenljivo zaznamuje drža odraslega lika: v zbirki črtic *Golobje, sidro in vodnjak* je odrasli lik matere samohranilke v življenjskem zenitu in zato izpostavljen nenehnemu primežu ihtavega vsakdanjika na osebni in službeni ravni, kar se odraža tudi v odnosih s sinom; v *Obdarovanjih* ima ženski lik status babice in tisto distančno držo do življenjske ihtavosti, ki pomeni izmodrêno odprtost svetu, predvsem svetu vnuka, se pravi otroškemu pogledu na svet. Tematizacija otroških »daril«, se pravi obdarovanj, ki jih je lik babice deležen od vnukov, imajo zato v *Obdarovanjih* osrednje mesto, središčno težo.

Doslej obravnavana prozna ustvarjalnost Kristine Brenkove kaže, da je za realistična dela pisateljice značilno avtobiografsko signirano gradivo kot zunajliterarna snov in naklonjenost obliki drobne črtice: ta se v najbolj dovršenih zgledih razvije v pravo miniaturno psihološko študijo; izkazalo se je tudi, da je v središču ustvarjalkine upovedovalne pozornosti kategorija »otrok« / »otročstvo«, ki jo pisateljica razbira kot »prvotno besedilo življenja« (Cankar).

Otrok je osrednji literarni lik tudi v iracionalni pripovedni prozi Kristine Brenkove. Zgledi iracionalne proze imajo v pisateljicini pripovedni prozi za mladino enakovreden delež, če ne celo močnejšo težo kot realistična dela. Pravljični vzorci so pisateljici očitno že od nekdaj dajali močan ustvarjalni zagon: s pravljicami se je začela vidneje uveljavljati že v tridesetih in štiridesetih letih 20. stoletja v tedanjih mladinskih časopisih (*Vrtec, Naš rod* idr.), potem ko se je s prvo natisnjeno pravljico *Deklica iz vresja* v *Vrtcu* (let. 1933/34) predstavila slovenskim mladim bralcem.

Zavezanost ljudskemu pravljicnemu izročilu, njegovim značilnim motivno-tematskim in strukturnim prvina, ki jim sledi odkrivamo tudi v pravljicnih igrah za otroke, se je Kristina Brenkova najradikalneje odtegnila v obsežnih fantastičnih pripovedih *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (1. knjiž. izd. 1972) in *Srebrna račka – zlata račka* (1. knjiž. izd. 1975).

V obeh reprezentativnih zgledih ustvarjalkine iracionalne pripovedne proze dogajanje ne poteka več enodimenzionalno, se pravi na eni sami ravni, na ravni čudeža, kot v ljudski pravljici in nekaterih različicah umetne pravljice; tokrat razbiramo dvodimenzionalnost dogajanja, kar pomeni, da se je pisateljica odločila za tipično strukturo sodobnega pravljicnega vzorca, v katerem se dogajanje odvija na dveh med seboj ločenih ravneh, realni in irealni/ imaginarni/ fantastični; ti dve ravnici obstajata druga ob drugi kot dva vzporedna sveta, otroška literarna lika, Delfina v prvi pripovedi in Matic v drugi, pa se iz realnosti, iz resničnega vsakdanjika preselita v irealni/ fantastični svet in se v sklepu dogajanja spet vrmeta v realnost, v varno resničnost domačega družinskega okolja.

V obeh delih je mogoče razbirati isto dogajalno shemo, značilno za fantastično pripoved, kar pomeni, da je realna vsakdanjost otroških junakov Delfine in Matica le ozek zgodbeni okvir za središčno pomembno dogajanje na irealni/ fantastični ravni: nanjo Delfino prenese bolezen (kot posledica prometne nesreče), Matica pa v irealni svet preselijo sanje.

V irealnem svetu se udejanjata prigrad polni fantastični potovanja Delfine (*Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*) in Matica (*Srebrna račka – zlata račka*): v obe fantastični potovanja k čisto določenemu cilju je pisateljica domiselno umestila srečanja z literarnimi liki iz priljubljenih pravljic in pripovedk, ki jih pozna vsak

KRISTINA BRENKOVA

Kristina Brenkova

Obdarovanja

izbrana kratka proza

naslikala Marlenka Stupica

otrok, in vpletla v pripoved verze iz znanih ljudskih otroških pesmi ter modrosti iz slovenskih pregovorov/ rekov. Z orisanim pisateljskim postopkom, s katerim se je spustila v podzavest obeh otroških likov, je avtorica omogočila Delfini in Maticu (in z njima bralcu), da fantastični potovanji v irealnem svetu doživljata kot bogato pašo za njuno domišljijo.

Pisateljica je ob fantastičnih pripovedih o Delfini in Maticu ustvarila še druga kratka in obsežnejša pravljična besedila, mdr. *Prigode kože Kunigunde* (1984) kot zgled živalske pravljice; vendar se zdi, da pomenita deli *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* in *Srebrna račka – zlata račka* vrh dosedanje iracionalne proze Kristine Brenkove in sodita med klasične slovenske zglede sodobnega pravljичnega žanra tako zaradi uravnoteženosti vsebine in oblike kakor tudi zaradi izbrušenosti tekstov v kompozicijskem in slogovnem pogledu.

Pravljичnim literarnim vzorcem je bila pisateljica zavezana tudi kot dolgoletna urednica knjižnih zbirk za otroke pri založbi Mladinska knjiga. Najsijajnejši dokaz je množica knjig pravljic v knjižni zbirki *Zlata ptica*, enem izmed najbolj reprezentativnih založniških projektov za mladino na Slovenskem: Kristina Brenkova je to zbirko najlepših pravljic in pripovedk z vsega sveta zasnovala in dolga leta urejala, kajpak še ob drugih knjižnih serijah za različna starostna obdobja otrok, kot so (bile) npr.: *Čebelica*, *Najdihojca*, *Cicibanova knjižnica*, *Zvezdica*, *Velike slikanice*, *Mladi oder* idr.; vse te zbirke je prav tako sama priklicala v življenje in jih kot urednica zapolnjevala s pretehtanimi izbori del najrazličnejših literarnih vzorcev, mdr. tudi s številnimi ljudskimi in umetnimi pravljicami.

V njenem uredniškem izboru je izšla obsežna knjiga stotih svetovnih ljudskih pravljic *Zlata ptica* in pred njo izbora slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk v knjigah *Babica pripoveduje* in *Slovenske ljudske pripovedi*, če omenimo samo nekatere izmed njenih najvidnejših izdaj ljudskega pravljичnega izročila. Pravljicam je Kristina Brenkova kot urednica namenjala ustrezen delež tudi v slikanicah: prav v zvezi s slikanico so še posebej pomembna ustvarjalkina založniška prizadevanja, saj je kot urednica z mednarodnim strokovnim ugledom z večjezičnimi koprodukcijskimi izdajami slovenski slikanici uspešno utirala pot v mednarodni knjižni prostor.

Pisateljica se je ob uredniškem delu uveljavila tudi kot prevajalka: v prevodih je slovenskim mladim bralcem omogočila prebiranje številnih slovityh del iz svetovne mladinske književnosti, med njimi sta tudi pripovedi *Pika Nogavička* in *Bratec in Kljukec s strehe* švedske Andersenove nagrajenke Astrid Lindgren.

Pravljici in mladinski književnosti v celoti, problematiki mladega bralca ter vprašanjem mladinskega periodičnega tiska in mladinskega založništva se pisateljica posveča tudi kot publicistka.

Pisateljica, urednica, prevajalka in publicistka dr. Kristina Brenkova se je rodila 22. 10. 1911 v Horjulu. Diplomirala je na ljubljanski Univerzi iz psihologije in pedagogike, iz slednje je tudi doktorirala. Od leta 1949 do upokojitve leta 1973 je bila urednica knjižnih zbirk za otroke pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani. Za svoje pisateljsko in drugo delo je prejela številne nagrade, med drugim Levstikovo nagrado za življenjsko delo (1999) in uvrstitev na častno listo Hansa Christiana Andersena (2000).

Marjana Kobe